

Miksi julkisella sektorilla ei 1990-luvun laman jälkeen ole puhuttu mistään muusta kuin rahasta? Miksi ”kilpailukyyn parantaminen”, ”tuotteistaminen” ja ”innovaatiot” ovat pitkään olleet ainoa valtionuskonto? Miksi oppilaitosten rehtoreista on tullut toimitusjohtajia ja julkisten organisaatioiden kieli on muutenkin muuttunut käsittämättömäksi, ja julkisen sektorin hyötyä arvioidaan vain määrällisin ja helposti mittaavin kriteerein?

Entä miksi tuloerot ovat kaikkialla kasvaneet, Suomessa vieläpä OECD-maiden ennätystahtia? Miksi hyvinvointivaltio on yhtäkkiä muuttunut kansallisesta projektista ”ihmisten liialliseksi holhoamiseksi”, josta olisi pikimmiten päästävä eroon? Miksi työttömät ja köyhät on viime vuosina leimattu syytäkseen tilanteeseensa, samaan aikaan kun rikkaimpien veroale jatkuu hallituksen väristä riippumatta? Miksi erään pankin johtoa ei huolettanut 50 000 suomalaisasiakkaan pako niin kauan kuin pankin pörssi-arvot pysyivät korkeina? Miksi köyhä etelä tukee rikasta pohjoista enemmän kuin toisin päin? Voiko näin monentasoisilla asioilla olla minkäänlaista yhteistä nimittäjää, vaikei kyse olisikaan salaliitosta, vaan hyvinkin julkisesta konsensuksesta? Lienee totta, että yksi hullu kysyy enemmän kuin kymmenen viisasta ehtii vastata.

New York City Universityn professorin David Harveyn kirja vallitsevan taloussuuntauksen uusliberalismin historiasta antaa ajattelun aineksia myös taloutta vähemmän tuntevalle. Hänen esitystapansa on mukaansa tempaava ja journalististen kevyt, mutta samalla analyttinen, eikä hän sorru liian yksioikoisiin päätelmiin tai kovääniseen julistukseen. Hän tuo

TOISET SOUTAA JA TOISET VÄHÄN MELALLA AVITTA

David Harvey:

Uusliberalismin lyhyt historia. Suom. Kaisa Koskinen. Tampere, Vastapaino 2008. 294 s.

uusliberalistisen ideologian leviämisen kanavia ja käytännön seuruksia lukuisten konkreettisten esimerkkien avulla näkyviin.

Uusliberalismi on Harveyn määrittelemänä poliittisen taloustieteen teoria, jonka mukaan valtion tehtävä on taata vahva yksityinen omistusoikeus, vapaat markkinat ja vapaakauppa. Jollei markkinoita vielä ole (esimerkiksi koulutuksen, terveydenhuollon, sosiaaliturvan tai ympäristönsuojelun alueilla), markkinat pitää mitä pikimmin luoda ja niiden toiminta taata. Muuhun valtioon ei pidä kurrottautua. Sääntelyn purkaminen, yksityistäminen ja valtion vetäytyminen ovat toteutuneet samantyyppisenä hyvin erilaisissa maissa. Kvartaalikaikaa eläviä yrityksiä ei enää rasita vastuu yhteisestä hyvästä, vaan Bill Clintonin hallituksen työministerin ja Supercapitalism -kirjan kirjoittajan Robert Reichin sanoin ne osaa- vat enää ”tehdä rahaa kuten nakki-kone osaa tehdä vain nakkeja”.

Uusliberalistisen ideologian mukaan markkinoilla tapahtuva vaihto on arvokasta ”itseisarvoisena etiikkana, joka kykenee ohjaamaan ihmisten toimintaa ja korvaamaan aiemmat eettiset ajattelutavat”. Mitä laajempi on maantieteellinen kattavuus (globalisaatio) ja mitä lyhyempiä markkinoiden

sopimukset, sitä parempi. Kunnas-toisin-ilmoitetaan -tyyppiset sopimukset näyttävät myös muilla elämänalueilla vallanneen alaa luottamuksen varaan rakentuville pitkäaikaisilta instituutioilta.

Taloustieteen Nobel-palkitun Milton Friedmanin oppeja saatiin pidäkkeettä soveltaa Chilessä, jossa vaaleilla valittu presidentti Allende oli surmattu ja kenraali Pinochetin junta kaapannut vallan 11.9.1973. Kansainvälisen valuuttarahaston IMF:n kanssa yhteistyössä

Pinochet muovasi taloutensa uusliberalistisen ideologian mukaiseksi. Tunnettu vaikutus aatteen leviämiseen oli myös USA:n presidentti Reaganilla ja Britannian pääministeri Thatcherilla 1970–80-luvun vaihteesta lähtien. Jälkimaailmalle on jäänyt Rautarouvan miete, jonka mukaan talouspolitiikka on vain menetelmä, mutta ”varsinaisena tavoitteena on muuttaa ihmisten sielua”.

Uusliberalistiset opit levisivät 1970–80-luvuilla tavattoman tehokkaasti pienestä talouden eliitin ryhmästä eri maiden huippuyliopistoihin, Maailmanpankkiin, IMF:iin ja monenlaisiin ajatushautomoihin, ja vähitellen myös eri maiden politiikkaan tutuin saatesanoin ”meillä ei ole vaihtoehtoa”. Tärkeä oli niin sanottu Washingtonin konsensus parikymmentä vuotta sitten, jolloin eri maat sitoutuivat noudattamaan tiukkaa markkinakuria. Viime kädessä paras talousmenestys oli Harveyn mukaan kuitenkin mailla, jotka eivät kirjaimellisesti näitä opinkappaleita noudattaneet. Harveyn tyyli päätelmä on, että kyse on talouden eliitin vallanpalautuksesta, joka on saatu näyttämään välttämättömältä ja yhteisen edun mukaiselta.

Suomessa uusliberalistinen ideologia ajettiin läpi 1990-luvun

laman shokkihoitona, jonka laskua maksetaan vieläkin. Venäjän 1990-luvun talousuudistus oli suoraan IMF:n oppikirjan mukainen. Bill Clintonin taloudellisten neuvonantajien ryhmän puheenjohtaja Joseph Stiglitz tunnusti: ”päädyimme kiristämään köyhien vyötä samalla kun löysäsimme sitä rikkailta”. Thatcherin talouspoliittinen neuvonantaja Alan Budd totesi myöhemmin, että ”1980-luvun inflaationvastainen politiikka, jossa talousruuvia kiristettiin ja julkista kulutusta leikattiin, oli vain tekosyy päästä kurittamaan työläisiä”. Suomessakin osattiin: 1991 VM:n silloinen ylijohtaja Sixten Korkman näki elvytyksen ongelmana sen, että ”se vähentää työttömyyttä ja

siten hidastaa välttämätöntä kustannussopeutumista” (Helsingin Sanomat 11.12.2008). Tämänhetkisen taloustaantumien hoidossa tiukasta ideologiasta on kuitenkin tingitty ja Keynesin elvyttävät opit on löydetty uudelleen.

Harveyn kertomuksessa on osin yleisesti tuttuja juonenkulkuja, mutta vähemmän tunnettua on USA:n ja Britannian huippuyliopistojen merkittävä osuus uusliberalismin aatteiden levityksessä. Miten yliopistoja sitten tästä aktiivisuudesta palkittiin? Brittiläisistä akateemisen opetuksen asiantuntijoista 77 prosenttia katsoo, että taloudellinen tulosvastuu ja tarkkailu ovat vieneet korkeakouluopintoihin aiemmin kuuluneen

oppimisen ilon. Inhimillisyyden ja innostuksen kadonneet 85 prosentin mielestä, ja lähes kolme neljästä katsoo, että korkeakouluopetus on menettänyt roolinsa yhteiskunnan omatuntona ja kriitikkona. Britannian opetusministeri kiisti tulosten merkityksen, eiväthän yliopiston tutkijat ja opettajat voi olla päteviä arvioimaan yliopistoa!

Suomalaisissa yliopistoissa seurataan samoilla jäljillä, ja vähäisen vastustuksen saattelemana yliopistoissa ajetaan läpi samantyyppinen ylhäältä johdettu uudistus, joka onnistuttiin torjumaan Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirissä syksyllä 2008.

Jussi Onnismaa